

Критерії, показники й рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Постановка наукової проблеми та її значення. У зв'язку з інтенсивним розвитком українського суспільства, загальними змінами у світоглядних позиціях стосовно ролі навчання в житті людини, інтеграцією вітчизняної системи освіти в загальноєвропейський простір система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури зазнає сьогодні динамічних змін.

Важливість підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців пов'язана також із поглибленням негативної тенденції до погіршення здоров'я підростаючого покоління, що пояснюється багатьма причинами: низькою фізичною активністю учнів, недотриманням багатьма з них здорового способу життя, екологічно небезпечним забрудненням довкілля, зниженням якості харчових продуктів, зловживанням школярами роботою з комп'ютером тощо.

Як свідчить аналіз змісту основних нормативних документів, що регламентують функціонування шкільної освіти, одні із її першочергових завдань – розвиток фізичної культури й фізичне виховання учнівської молоді. Безумовно, усі члени педагогічного колективу школи мають брати активну участь у здійсненні цього процесу. Однак важливо відзначити, що провідна роль у ньому належить саме вчителю фізичної культури.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Як відзначають науковці (А. Бабенко, Ю. Васьков, М. Віленський, П. Джуринський, Н. Зволинська, Л. Лубишева, В. Маслов, О. Притула, Р. Сафін, В. Філанковський), у сучасних умовах гуманізації й демократизації освіти виникає необхідність у переосмисленні сутності фізичної культури, її впливу на духовний розвиток молоді. У світлі цього важливо враховувати, що фізична культура – органічний складник загальної культури людини та тісно пов'язана з іншими її видами, доповнюючи й проникаючи в них, забезпечує єдність тілесного та духовного розвитку молоді людини.

Констатуючи наявність у сучасному суспільстві потреби в новому розумінні суті й значення фізичної культури, Ф. Собянін наголошує на необхідності розширення цілей і завдань навчального предмета «Фізична культура». Дослідник пояснює, що поряд із фізичним розвитком учнів на першому плані педагогічної роботи має перебувати їхній духовний розвиток [4].

Автори інноваційної концепції фізичної культури й фізичного виховання наголошують на недопустимості обмеженого розуміння фізичної культури, зокрема зведення її суті лише до фізичного складника, а як наслідок – позбавлення духовної компоненти [5]. Певною мірою схожі погляди висловлює А. Алферов, який стверджує, що виховання всебічно розвиненої творчої особистості передбачає «розвиток духовних потреб у пізнанні фізичної культури», розуміння унікальності й автономності свого внутрішнього світу [1].

Як цілком справедливо наголошує М. Катренко, заняття фізичною культурою та спортом мають удосконалювати в людини всі соціальні якості в їх єдності: фізичні, психофізичні, моральні тощо. У світлі цього авторка вважає, що однією з причин наявної кризи державної системи фізичної культури є якраз ігнорування цілісності процесу формування особистості, недостатнє врахування індивідуальних інтересів і потреб молоді людини [2].

В. П'ятков серед причин негативного ставлення молоді до занять фізичною культурою називає такі: непосильні фізичні навантаження, необґрунтовано високі вимоги до фізичної підготовленості, одноманітність фізичних вправ, низький рівень педагогічної майстерності вчителів фізичної культури [3].

Отже, на підставі вищевикладеного можна підсумувати, що стан фізичного виховання й розвитку учнів у школі не відповідає сучасним вимогам, а педагогічна діяльність учителів фізичної культури вимагає кардинальних змін. Зі свого боку, це зумовлює необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі.

У руслі активного пошуку нових освітніх моделей, методів і форм організації педагогічної роботи значні резерви має забезпечення інтеграції традиційних для формування фізичної культури школярів засобів із засобами різних видів мистецтва (хореографії, живопису, зображувального й театрального мистецтва), які в сукупності в сучасній науковій літературі названо артзасобами.

Завдання роботи – визначити критерії та показники рівнів готовності майбутніх учителів фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для визначення реального стану підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання артзасобів у професійній діяльності організовано пілотажний експеримент, у якому взяли участь 139 студентів і 24 викладачі професійно спрямованих дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди та Харківської державної академії фізичної культури, а також 17 учителів фізичної культури різних шкіл м. Харкова й Харківської області.

Результати цього дослідження засвідчили, що майже дві третини опитаних викладачів ВНЗ та вчителів шкіл погодились із думкою про те, що засоби артпедагогіки можна успішно інтегрувати в процес розвитку фізичної культури учнів, що дасть змогу підвищити їхню зацікавленість фізичним самовдосконаленням і посилює емоційність сприйняття запропонованого навчального матеріалу. Однак, як з'ясувалося, більшість викладачів (близько 70 %) під час здійснення педагогічної взаємодії з майбутніми вчителями фізичної культури зазвичай не ставлять за мету забезпечення їхньої підготовки до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності. Крім того, 63,8 % викладачів професійно зорієнтованих дисциплін визнали, що рідко застосовують засоби артпедагогіки безпосередньо в процесі самої цієї підготовки, а якщо й використовують, то, як правило, це зумовлено самим видом спортивної діяльності, тому діапазон застосування артзасобів у педагогічній взаємодії зі студентами є достатньо вузьким.

За результатами опитування шкільних учителів фізичної культури, 67,6 % із них теж рідко використовують артзасоби на урочних заняттях, обмежуючи їх лише музикою. До інших видів артзасобів вони зазвичай звертаються тільки в позаурочний час під час організації спортивно-масової роботи й спортивних свят. Крім того, дані пілотажного експерименту засвідчили, що 73,2 % його учасників із числа студентів не вважають себе добре підготовленими до застосування артзасобів у майбутній педагогічній діяльності.

Також встановлено, що 42,4 % учителів і 63,8 % студентів із числа опитаних мають поверхові уявлення про суть артпедагогіки й можливості використання її засобів на уроках із фізичної культури та в позаурочній роботі зі школярами.

Отримані дані уможливають висновок про необхідність забезпечення у вищій школі цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування засобів артпедагогіки в професійній діяльності.

Для перевірки ефективності зазначеної підготовки обрано такі критерії й показники рівнів готовності студентів до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності: мотиваційно-аксіологічний (прояв мотивів, пов'язаних з оволодінням артпедагогікою; характер ціннісного ставлення до розвитку фізичної культури учнів на основі застосування артзасобів), когнітивно-дієвий (рівень сформованості артпедагогічних знань і рівень сформованості артпедагогічних умінь (аналітичних, конструктивних, організаційних, комунікативних, художньо-прикладних)), особистісно-рефлексивний (характер прояву визначених професійно-особистісних якостей, адекватність самооцінки рівня сформованості цих якостей).

На підставі визначених критеріїв і показників виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до використання засобів артпедагогіки.

Так, *високий* рівень фіксується в тому випадку, коли студент демонструє стійкі мотиви щодо оволодіння артзасобами та позитивне ціннісне ставлення до розвитку фізичної культури учнів на основі використання артзасобів, має повні, системні й гнучкі артпедагогічні знання; спроможний аналізувати інформацію про перебіг і результати уроків фізичної культури із застосуванням артзасобів, грамотно формулює в професійній діяльності поточні завдання та знаходить оптимальний варіант їх розв'язання, визначає зв'язки між різними педагогічними явищами; планує навчальну й виховну роботу з учнями, обґрунтовано будує структуру уроків із застосуванням артзасобів, оптимально відбирає їх для досягнення поставлених педагогічних цілей; організовує різноманітні види колективної й індивідуальної роботи зі школярами із застосуванням артзасобів, педагогічно грамотно виконує керівництво діяльністю учнів, за необхідності вносить до неї своєчасні корективи; швидко встановлює з учнями педагогічно доцільні відносини, знаходить потрібні форми комунікації в процесі артпедагогічної діяльності, передбачає результат педагогічної взаємодії із застосуванням артзасобів; уміє добре малювати, співати, танцювати, грати на музичних інструментах, виразно читати та організовувати спортивно-масову роботу зі школярами; має стійкі визначені професійно-

особистісні якості (фізичну підготовленість, креативність, інтелектуальну мобільність, винахідливість, толерантність, емпатійність), адекватну самооцінку рівня їх сформованості.

Середній рівень такої готовності засвідчують такі ознаки: студент проявляє ситуативні мотиви щодо оволодіння артзасобами та нейтральне ціннісне ставлення до розвитку фізичної культури учнів на основі використання артзасобів, засвоєні артпедагогічні знання розрізнені, не мають ознак повноти, системності та гнучкості; студент не завжди правильно аналізує інформацію про перебіг і результати уроків фізичної культури із застосуванням артзасобів, має певні труднощі у формулюванні поточних завдань у професійній діяльності та знаходженні варіантів їх розв'язання, установленні зв'язків між різними педагогічними явищами, у плануванні навчальної й виховної роботи з учнями, визначенні структури уроків із застосуванням артзасобів, їх відбору для досягнення поставлених педагогічних цілей, однак у більшості випадків спроможний організувати різноманітні види колективної й індивідуальної роботи зі школярами із застосуванням артзасобів, здійснювати педагогічне керівництво діяльністю учнів, за необхідності – вносити до неї своєчасні корективи, проявляє певні здібності в малюванні, танцях, грі на музичних інструментах, виразному читанні, організації спортивно-масової роботи зі школярами, він також ситуативно демонструє визначені професійно-особистісні якості та в більшості випадків адекватно оцінює рівень їх сформованості.

Про *низький рівень* сформованості готовності студента до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності йдеться в тому випадку, якщо в нього практично не розвинені мотиви щодо оволодіння артзасобами, ставлення до розвитку фізичної культури учнів на основі застосування артзасобів негативне, артпедагогічні знання практично відсутні, він неспроможний правильно аналізувати інформацію про перебіг і результати уроків фізичної культури із застосуванням артзасобів, формулювати поточні завдання в професійній діяльності та знаходити варіанти їх розв'язання, визначати зв'язки між різними педагогічними явищами, планувати навчальну й виховну роботу з учнями, обґрунтовано будувати структуру уроків із застосуванням артзасобів, оптимально відбирати їх для досягнення поставлених педагогічних цілей, організувати колективну та індивідуальну роботу зі школярами із застосуванням артзасобів, здійснювати педагогічне керівництво діяльністю учнів і за необхідності – вносити в неї своєчасні корективи, практично не вміє встановлювати з учнями педагогічно доцільні відносини, знаходити потрібні форми комунікації в процесі виконання артпедагогічної діяльності, передбачати результат педагогічної взаємодії із застосуванням артзасобів, а також не вміє малювати, співати, танцювати, грати на музичних інструментах, виразно читати, організувати спортивно-масову роботу зі школярами, у майбутнього педагога не сформовані визначені професійно-особистісні якості, рівень сформованості цих якостей він оцінює неадекватно.

Висновки. На сучасному етапі розвитку українського суспільства невпинно погіршується рівень здоров'я населення. Серед причин такого стану речей – низька ефективність процесу фізичного виховання через відсутність творчого підходу до його здійснення. Основна відповідальність за покращення стану здоров'я населення засобами фізичного виховання покладається на вчителів фізичної культури. Тому виникає нагальна необхідність у пошуку нових шляхів підвищення ефективності навчального процесу на уроках фізичної культури. У світлі вищесказаного великі перспективи має використання вчителями фізичної культури засобів артпедагогіки в професійній діяльності. Рівень готовності до такої роботи визначається певними критеріями й показниками.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. У подальших публікаціях планується розглянути систему підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності.

Джерела та література

1. Алферов А. Г. Физическое воспитание в гуманитарных вузах в условиях диалога как основы образования ориентированного на личность студента : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. Г. Алферов. – Волгоград, 2002. – 169 с.
2. Катренко М. В. Артпедагогика как средство творческой деятельности студентов в физическом воспитании : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. В. Катренко. – Ставрополь, 2011. – 176 с.
3. Пятков В. В. Формирование мотивационно-ценностного отношения студентов к физической культуре (на материале педвузов) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Пятков. – Сургут, 1999. – 184 с.
4. Собянин Ф. И. Профессиональная подготовка учителей физической культуры на основе культурологического подхода : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ф. И. Собянин. – СПб., 2001 – 297 с.
5. Столяров В. И. Концепция физической культуры и физкультурного воспитания (инновационный подход) / И. М. Быховская, В.И. Столяров, Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1998. – № 5. – С. 11–15.

Анотації

У статті підкреслено необхідність підвищення рівня професійної підготовки вчителів фізичної культури відповідно до вимог сучасного українського суспільства. Для визначення рівня готовності майбутніх учителів фізичної культури до використання засобів артпедагогіки в професійній діяльності пропонуються критерії (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-дієвий, особистісно-рефлексивний), а також показники відповідної готовності. На підставі визначених критеріїв і показників виокремлено три рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до застосування засобів артпедагогіки.

Ключові слова: майбутні вчителі фізичної культури, артпедагогіка, професійна підготовка, професійна готовність учителя, критерії й показники професійної готовності вчителя.

Татьяна Нижневская. Критерии, показатели и уровни готовности будущего учителя физической культуры к использованию средств артпедагогика в профессиональной деятельности. В статье подчеркивается необходимость повышения уровня профессиональной подготовки учителей физической культуры в соответствии с требованиями современного украинского общества. Для определения уровня готовности будущих учителей физической культуры к использованию средств артпедагогика в профессиональной деятельности предлагаются критерии (мотивационно-аксиологический, когнитивно-действенный, личностно-рефлексивный), а также показатели соответствующей готовности. На основе выделенных критериев и показателей определены три уровня готовности будущих учителей физической культуры к использованию средств артпедагогика в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие учителя физической культуры, артпедагогика, профессиональная подготовка, профессиональная готовность учителя, критерии и показатели профессиональной готовности учителя.

Tetyana Nizhevska. Criteria, Indicators and Levels Ofreadiness of a Future Physical Educationteacher for Using the Means of Art-pedagogy in Professional Activities. The article emphasizes the need of improving the level of professional training of physical education teachers according to the requirements of modern Ukrainian society. In order to determine the level of readiness of future teachers of physical education for using the means of art-pedagogy in professional activities some criteria are proposed (motivational-axiological, cognitive-effective, personal-reflexive), and also the indicators of the corresponding readiness. On the basis of the selected criteria and indicators it is defined three levels of readiness of future teachers of physical education for using the means of art-pedagogy in professional activities.

Key words: future physical educationteachers, art-pedagogy, professional training, professional readiness of a teacher, criteria and indicators of professional readiness of a teacher.